

TURIZEM IN ALPSKA POKRAJINA

Matjaž Jeršič^x

Pospeševalni dejavniki alpskega turizma

Alpe so poleg Sredozemlja eno izmed najpomembnejših turističnih območij Evrope. Čeprav so tradicionalna turistična pokrajina, se je turizem uveljavil kot ena izmed pglavitnih dejavnosti in faktor preoblikovanja prostorsko obsežnih območij šele po letu 1950. Povečan turistični pomen Alp po tem letu je pogojevalo več pospeševalnih razvojnih dejavnikov. Med njimi so bili pomembni zlasti naslednji:

- **Množičnost turizma.** V zahodnih in srednjeevropskih deželah je po tem letu turizem postal resnično množičen pojav, ki je zajel, za razliko od predvojnega obdobja, vse socialne sloje prebivalstva.
- **Hitra motorizacija in hkrati gradnja sodobnega cestnega omrežja** iz gospodarsko visoko razvitih in urbaniziranih območij zahodne in srednje Evrope v Alpe oziroma skozi nje, je vplivala na disperzijo turizma v številna nova območja. Pred drugo vojno je bil turistični razvoj namreč omejen predvsem na tiste doline, ki so bile prometno povezane z železniškimi progami.
- **Novе rekreacijske navade.** Tradicionalnim turističnim oblikam, predvsem poletnemu letoviščarskemu in zdravstvenemu turizmu, so se pridružile nove, med katerimi je bil posebej pomemben turizem s športnorekreativnimi nagibi. Med rekreativnimi aktivnostmi so nekatere, zlasti smučanje in planinstvo, vplivale na prevrednotenje naravnih prvin pokrajine. Turistično privlačna so postala številna nova območja, primerna za obe našteti aktivnosti rekreacije. Pred uveljavitvijo športne rekreacije, kot pglavitnega nagiba, so bili v ospredju nagibi, zaradi katerih so bili za razvoj turističnih krajev pomembni predvsem tako imenovani "doživljajski potencial" pokrajine, to so zunanje oziroma fiziognomske privlačnosti pokrajine ter bioklimatski pogoji. Z uveljavitvijo smučanja pa so postali pomembni številni novi predeli, ki so dosedaj veljali kot doživljajsko nezanimivi. To velja zlasti za zaobljena, relativno monotona območja nad zgornjo gozdno mejo v centralnih Alpah.
- **Spremenjeni ekonomski pogoji razvoja turistične infrastrukture.** S prostorsko koncentracijo turističnih tokov v posebej primerna območja, z uveljavitvijo novih rekreativnih aktivnosti, zlasti smučanja, ki terjajo posebno infrastrukturo (zlasti vertikalne vzpenjače) ter s časovno razširitvijo turistične sezone iz poletnega tudi na zimsko obdobje je turizem postal zanimiv ne zgolj kot dodatna, temveč kot osnovna gospodarska funkcija. V številna alpska območja se je zato usmeril kapital. Na eni strani gre za vlaganja države z namenom, da bi z razvojem turistične infrastrukture pripomogla k odpravi relativno manj

^x Dr., izr. prof., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12, glej izvleček na koncu Obzornika

razvitih gorskih območij, ki jih spremljajo socialni problemi in gospodarsko nazadovanje ter opuščanje kulturne pokrajine. Na drugi strani pa gre za naložbe zasebnega kapitala, ki je v turizmu marsikje našel donosno možnost vlaganja. Raznim podjetjem, ki so investirala v turistično ponudbo, zlasti v hotele in žičnice, se je pridružila množica individualnih investorjev, ki so svoja sredstva vlagali v nakup zemljišč in gradnjo počitniških stanovanj.

Razmestitev turističnih bivalnih zmogljivosti

Turistični bivalni objekti, kot najbolj vidni učinki turizma, so nepopolno registrirani. Sorazmerno visoko število zasebnih počitniških stanovanj, ki predstavljajo marsikje v Alpah pomemben del turistične ponudbe, v uradni statistiki posameznih dežel ni natančno zabeleženo. Iz priložene preglednice, sestavljene po uradnih statističnih virih, je razvidno, da je trenutno v Alpah nad 3,1 milijonov turističnih postelj, po oceni, ki zajema tudi neregistrirane postelje v počitniških stanovanjih, pa znaša njihovo število okrog 4 milijone.

Vrstni red alpskih dežel, glede na število turističnih postelj, kaže, da so na prvem mestu avstrijske Alpe z okrog 1,3 milijona turističnimi posteljami, na drugem mestu so švicarske, na tretjem italijanske Alpe itd. (glej tabelo 1).

Intenzivnost turistične ponudbe, ki jo izražamo z gostoto turističnih postelj na 1 km^2 , pa je največja v bavarskih Alpah z 28 posteljami na kvadratni kilometer (v nadaljnjem besedilu p/km^2), slede švicarske Alpe in italijanska pokrajina Trentino s $27 \text{ p}/\text{km}^2$, nato avstrijske Alpe s $24 \text{ p}/\text{km}^2$ in italijanska Južna Tirolska s $23 \text{ p}/\text{km}^2$. Našeta območja Alp so turistično najbolj močno razvita, saj je v drugih območjih ta kazalec nižji od $20 \text{ p}/\text{km}^2$. Za slovenske Alpe znaša komaj $2,4 \text{ p}/\text{km}^2$, kar kaže, da je bil tod turistični razvoj znatno manj močan kot v predhodno naštetih turističnih regijah alpskega turizma.

Navedeni kazalci o gostoti turističnih postelj, zlasti v švicarskih, bavarskih in tirolskih Alpah, so hkrati indikatorji, ki opozarjajo na močno turistično pozidavo oziroma naseljevanje alpskih pokrajini, kar lahko povzroči resne težave samemu turizmu, saj se privlačnost pokrajine, zaradi katere ljudje sploh prihajajo v Alpe, s pretirano pozidavo zmanjšuje. Z zazidavo gorskih dolin se preprečuje ali ovira uživanje naravnih in kulturnih vrednot pokrajine. Ljudje si namreč želijo preživeti svoj prosti čas v pokrajini, drugačni od vsakodnevnega urbanega, pogosto neprijaznega okolja. V številnih turističnih krajih se zaradi visoke gostote in razpršene gradnje turističnih objektov oblikujejo mestna naselja, ki jih spremljajo problemi, kot so: prometni zastoji, pretirana gneča na rekreacijskih površinah, oviranje dostopa do obal ali drugih privlačnih delov pokrajine, pretiran hrup, vedno več tehničnih objektov na izpostavljenih pobočjih in dr.

Tabela 1: Značilni turistični podatki za leto 1980

Površina v km ²	Avstrijske Alpe	Italijanske Alpe	Bavarske Alpe	Švicarske Alpe	Francoske Alpe	Slovenske Alpe	Alpe skupaj
	52.600	39.505	4.650	27.380	41.500	5.053	170.688
Štev. postelj	1.250.905	496.267	134.242	742.692	477.865	11.947	3.113.918
Štev. nočitev v milij.	108	62	17	69	45		
Delež nočitev tujih gostov %	84	25	7	56	7	50	
Povprečna doba bivanja v dneh	6,3	8,7	8,1	4,1	8,7	3,8	
Štev. pošteľj na 1 km	24	13	28	27	12	2,4	

Prilagojeno po: DISP Nr. 65, Institut f. Orts-, Regional- und Landesplanung ETH Zürich, 1/1982

Struktura turističnih bivalnih zmogljivosti

V novejšem času se večja pomen počitniških stanovanj. Poleg želje "tujcev" iz nealpskih območij, da bi si kupili počitniško stanovanje, na kar vpliva več dejavnikov (vlaganje denarja v stvarne vrednosti oz. nepremičnine, prestižni razlogi itd.), pospešuje razvoj te vrste objektov še niz drugih faktorjev. V novih turističnih naseljih, zlasti v višji nadmorski višini, vpliva na velik delež teh objektov tudi problem delovne sile. V hotelskih objektih tistih naselij, ki imajo kratko turistično sezono, stalna delovna mesta vplivajo na bistveno povečanje cen turističnih uslug. Cene najemanja počitniških stanovanj so zato v primerjavi s hotelskimi precej nižje.

Pregled pomena osnovnih turističnih bivalnih zmogljivosti, to je turističnih postelj v hotelih in pensionih po posameznih območjih Alp kaže, da njihova vloga od vzhoda proti zahodu postopoma slabi. V jugoslovanskih, avstrijskih in bavarskih Alpah je delež osnovnih bivalnih zmogljivosti^x povsod višji od 50%. V švicarskih in francoskih Alpah pomen teh zmogljivosti upada, tako da znaša v severnem delu francoskih Alp njihov delež le 24%, v južnem pa le 15%. Za francoske Alpe je namreč značilen visok delež postelj v počitniških stanovanjih. Za to je več vzrokov. Tu je v nasprotju z drugimi alpskimi območji dominanten zimski turizem in številne prenočitvene zmogljivosti so izkoriščene le v zimski sezoni. Razen tega so številni francoski turistični centri nastali po drugi svetovni vojni na osnovi povsem svojstvenih razvojnih izhodišč. Medtem ko so se v drugih območjih Alp turistični kraji v večji meri razvijali v tradicionalnih dolinskih naseljih in ob navezanosti na domače prebivalstvo, ki je gradilo predvsem hotelske objekte, penzione ali zasebne turistične sobe, so številni francoski gorski turistični kraji nastali na povsem novih lokacijah brez neposredne soudeležbe domicilnega prebivalstva. V takih krajih je bil že po načrtih predviden pretežen del turističnih ležišč v počitniških stanovanjih, večinoma v večstanovanjskih blokih. Ta stanovanja uporabljajo lastniki le določen čas v letu, sicer pa so na razpolago drugim turistom kot "javne" turistične zmogljivosti.

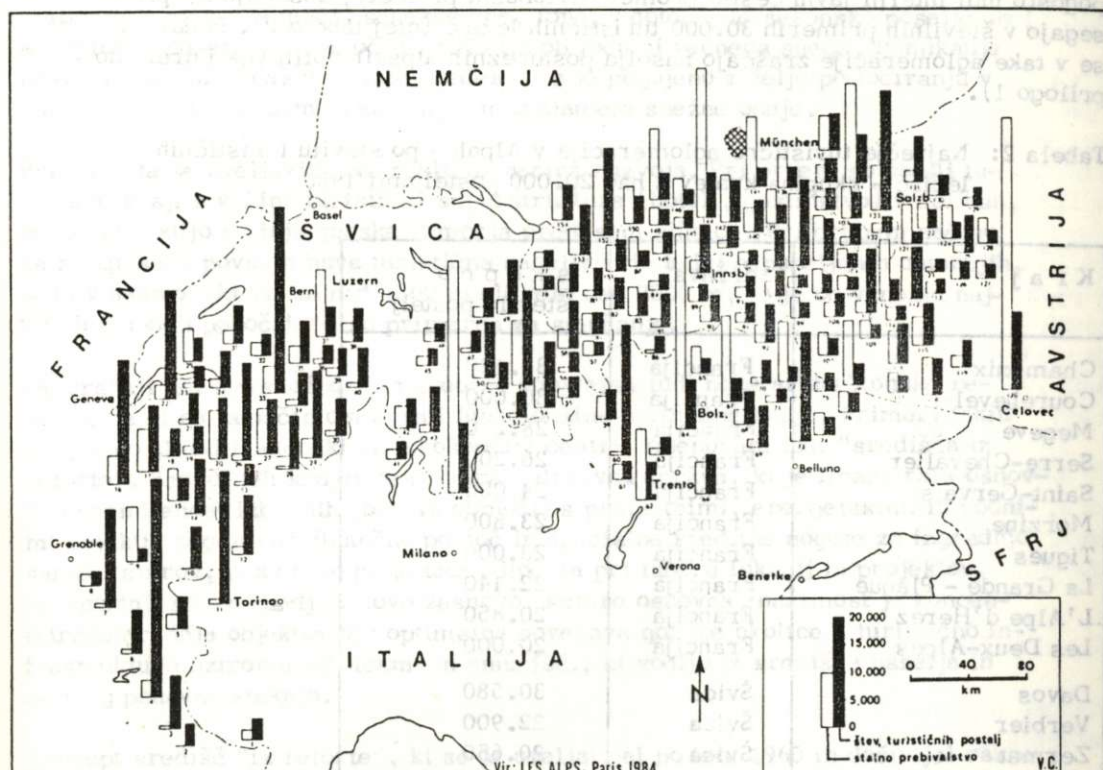
Velikost turističnih krajev

Vedno močnejše zgoščevanje turizma v nekaterih območjih Alp se kaže tudi v oblikovanju vedno večjih turističnih krajev, pravzaprav mest, ki zaradi pogosto razpršene pozidave, obsegajo precejšnje površine. V Alpah je vedno več posameznih naselij, v katerih je turizem osnovna funkcija in v katerih število turističnih ležišč presega 5.000 postelj. Vedno več pa je tudi turističnih aglomeracij, ki so običajno sestavljene iz večjega turističnega kraja, s katerim se

^x osnovne bivalne zmogljivosti: hoteli, penzioni, moteli

^x dopolnilne bivalne zmogljivosti: zasebne turistične sobe, počitniška stanovanja (ki jih oddajajo turistom), počitniški domovi

ŠTEVILO TURISTIČNIH POSTELJ IN ŠTEVILO STALNEGA PREBIVALSTVA V TURISTIČNIH AGLOMERACIJAH ALP

Vir: LES ALPS, Paris 1984

1 Limone Piemonte	27 Val d'Herens	53 Silvaplana	79 Lech	105 Uttendorf	131 Mondsee
2 Valberg	28 Girmontz-Ayer	54 St-Moritz	80 Ischgl	106 Kaprun	132 Lofer
3 Auron	29 Zermatt	55 Pontresina	81 Schruns	107 Mauter in Osttirol	133 Berchtesgaden
4 Les Trois Vallées	30 Saas-Fee	56 Celerina	82 St-Anton	108 Lienz	134 Bad Reichenhall
5 Serre-Chevalier	31 Villars	57 Samedan	83 Pitztal	109 Bruck	135 Reit im Winkel
6 Orcières	32 Gstaad	58 Klosters	84 Ötztal	110 Saalbach	136 Inzell
7 Les Deux-Alpes	33 Crans-Montana	59 Bormio	85 Sölden	111 Saalfelden	137 Ruhpolding
8 Bourg-d'Oisans	34 Leukerbad	60 Madonna di Campiglio	86 Obergurgl, Hochgurgl	112 Zell am See	138 Schliersee
9 St-Jean-de-Maurienne	35 Adelboden	61 Pinzola	87 Reutte	113 Wagrain	139 Rottach-Engern
10 La Plagne	36 Kandersteg	62 Riva	88 Seefeld	114 Rauris	140 Bad Wiessee
11 Tignes	37 Interlaken	63 Molveno	89 Fulpmes	115 Badgastein	141 Bad Tölz
12 Val-d'Isère	38 Grindelwald	64 Merano	90 Neustift	116 Bad Hofgastein	142 Mittenwald
13 Courmayeur	39 Wengen	65 Ritten	91 Hunterthum	117 Kitzbühel	143 Leutasch
14 Les Arcs	40 Alesch	66 Levico	92 Mayrhofen	118 Hermagor	144 Garmisch-Partenkirchen
15 Bourg-St.-Maurice	41 Bressano	67 Brzen (Bressanone)	93 Zell am Ziller	119 Bad Kleinkirichen	145 Ehrwald
16 Megeve	42 Ascona	68 Moena	94 Hippach	120 Villach	146 Oberammergau
17 St-Gervais	43 Locarno	69 Canazei	95 Fügen	121 St-Johann im Pongau	147 Füssen
18 Les Houches	44 Lugano	70 Corvara	96 Wildschonau	122 Abtenau	148 Schwangau
19 Chamons	45 Sedrun	71 St-Vigil	97 Braxental	123 Filmmos	149 Grainau
20 Les Gets	46 Disentis	72 Bruneck (Brunico)	98 Neukirchen	124 Bad Goserin	150 Pfronten
21 Morzine-Avoriaz	47 Laax	73 Cortina d'Ampezzo	99 Sand	125 Ramsau	151 Hindelang
22 Champéry	48 Fims	74 Pieve dei Cadori	100 Mittersill	126 Radstätt	152 Oberstdorf
23 Savignone	49 Arosa	75 Sexten	101 Kitzbühel	127 Schladming	153 Kleines Walsertal
24 Evians-les-Bains	50 Lenzerheide	76 Auronzo	102 Ellmau	128 Bad Aussee	154 Oberstaufen
25 Verbier	51 Savognin	77 Grosses Walsertal	103 St-Johann	129 Bad Ischl	
	52 Davos	78 Tschaggans	104 Fieberbrunn	130 St-Wolfgang	

zraščajo manjši okoliški kraji, ki tvorijo v fizičnem in funkcionalnem smislu (s turistično infrastrukturo povezano) enotno turistično območje. Take turistične aglomeracije, ki jih običajno povezuje skupen sistem žičnic in smučišč ter pogosto tudi interni javni cestni promet (avtobusni promet), dosega ali presegajo v številnih primerih 30.000 turističnih ležišč (glej tabelo 2). Ponavadi se v take aglomeracije zraščajo naselja posameznih alpskih dolin (glej grafično prilogo 1).

Tabela 2: Največje turistične aglomeracije v Alpah - po številu turističnih ležišč - skupina krajev z nad 20.000 posteljami 1980

K r a j	država	s k u p n o število postelj
Chamonix	Francija	34.120
Courehevel	Francija	30.000
Megeve	Francija	28.260
Serre-Chevalier	Francija	26.200
Saint-Gervais	Francija	24.000
Morzine	Francija	23.800
Tignes	Francija	23.000
La Grande - Plague	Francija	22.140
L'Alpe d'Herez	Francija	20.850
Les Deux-Alpes	Francija	20.000
Davos	Švica	30.580
Verbier	Švica	22.900
Zermat	Švica	20.650

Take zgostitve v ekološko občutljivih gorskih območjih pa porajajo tudi nove probleme v zvezi z varovanjem naravnega okolja. Posegi, ki jih terja gradnja turistične infrastrukture, zlasti žičnic in smučarskih prog, povzročajo težave zaradi vzpostavljanja novega, umetnega ravnotežja predvsem zaradi močnega krčenja gozdov za smučišča ter s tem povečanega vodnega odtoka ali tudi povečane nevarnosti zaradi snežnih plazov. Zaradi turističnega aglomeriranja pa se povečuje tudi obremenjevanje okolja z odpadnimi vodami in trdnimi odpadki, ki jih je v ozkih gorskih dolinah vedno težje ustrezno odlagati.

Novi tipi turističnih krajev

Tradicionalni alpski turistični kraji so se razvijali pretežno v območju stare, stalne poselitve. Razvoj zimskega turizma pa je povzročil nastajanje novih turističnih krajev v območju subekumene, torej v dotodaj le sezonsko poseljenih ali sploh neposeljenih območjih, celo tik ob ločnici večnega snega. Pomikanje novih turističnih krajev v višje predele Alp je pogojeno z željo po lociranju v območjih s čim daljšim in zanesljivim trajanjem snežne odeje.

Pri tem sta se uveljavila dva različna načina razvoja. Pri prvem so ostali turistični kraji z večino turistične superstrukture (hoteli, gostinstvo) v dolinah, od koder vodijo v višja gorska območja predvsem žičnice. Pri drugem načinu pa so zgradili povsem nova turistična naselja v do tedaj neposeljenih območjih, in to v nadmorski višini nad 1500 m ali celo nad 2000 m, to je ob vznožju najvišjih gorskih pobočij, ki so primerna za smučanje.

Ob gradnji teh zimskošportnih središč so uvajali tudi nove arhitektonske rešitve, da bi na ta način oblikovali funkcionalne optimalne kraje. Primeri takih krajev so zlasti francoski zimskošportni centri, imenovani tudi "središča iz retorte". Razvoj teh krajev je podpirala državna uprava, ki je finansirala osnovno opremljenost izbranih gorskih območij s prometnimi, energetskimi in vodnimi objekti, zagotovila finančno pomoč in specialne kreditne pogoje za izgradnjo samih centrov, prav tako pa je tudi odločala pri izboru lokacij in projektov. Pri gradnji so uveljavljali novo zasnovo, katere osnovna značilnost je koncentrirana gradnja objektov ter optimalna povezava gorske okolice s turistično infrastrukturo oziroma žičnicami in smučišči, ki vodijo iz središča naselja in se vanj ponovno stekajo.

Koncept središč "iz retorte", ki se je uveljavljal po letu 1960 in doživljal razne razvojne inačice, so upoštevali pri gradnji številnih novih krajev zlasti v Franciji in Italiji. Trenutno je v Alpah več kot 45 krajev v nadmorski višini nad 1500 m, pri katerih se je uveljavila navedena razvojna zasnova. V teh krajih je trenutno več kot 250.000 turističnih postelj, od tega le dobrih 81.000 v hotelih in penzionih ter preko 171.000 v počitniških stanovanjih.

Tak razvoj doživlja tudi precej kritik. Poglavitni problem je, da so taka središča odrezana od tradicionalnih naselij in njihovih prebivalcev ter zato ne vplivajo na pospeševanje razvoja manj razvitih agrarnih gorskih območij. S tem pa tudi ne vplivajo na neposredno socialno in poselitveno integracijo turistične in tradicionalne poselitve. Kritiki tudi opozarjajo na problem vzdrževanja takih monostrukturnih turističnih naselij v primeru gospodarskih kriz, saj je lahko njihovo funkcioniranje uspešno le v primeru stalnega množičnega turističnega obiska. Obratovanje turistične in splošne infrastrukture terja namreč sorazmerno visoke stroške.

Turistične vzpenjače

Specifičen in pomemben neposredni učinek turizma v Alpah je turistična vertikalna prometna infrastruktura oziroma vzpenjače.

Trenutno v celotnih Alpah obratuje najmanj 10.000 raznih vrst mehaničnih vzpenjač. Leta 1980 je bila najvišja zmogljivost vzpenjač v avstrijskih Alpah, in sicer je znašala 453,8 milijonov oseb/uro x višinski meter. Na drugem mestu so bile francoske Alpe s 339,3 milij. oseb/h x Hm in na tretjem švicarske Alpe z 233,0 milij. oseb/h x Hm (glej tabelo 3).

Med različnimi vrstami vzpenjač prevladujejo vlečnice, katerih delež se vrti v posameznih regijah okrog 70%. Delež velikih gondolskih žičnic je relativno nizek in le v Švici dosega 20% od vseh vzpenjač. Izredno močan razmah vzpenjač je razviden iz podatkov o njihovi rasti v Avstriji, kjer se je njihovo število od leta 1950 do 1979 povečalo od 46 na 3.485, kar pomeni v razmerju 1:7, v francoskih Alpah pa celo v razmerju 1:34.

V najnovejšem času je za številne alpske kraje značilna tudi pospešena gradnja drugih oblik turistične infrastrukture, ki naj bi gostom zagotovila možnosti za rekreacijske aktivnosti v slabem vremenu. S tem v zvezi grade pokrite objekte za tenis, jahanje, plavanje itd., kar zahteva vedno več prostora.

Zaključni pregled

Učinke turizma na alpsko pokrajino je možno posplošeno strniti v naslednjih skupnih ugotovitvah:

- Z velikimi kapitalnimi investicijami v infrastrukturo, predvsem za potrebe smučanja, je visokogorski svet v višini med 2.000 in 2.800 m marsikje postal območje zimskega turizma.
- Gorska območja v višinskem pasu med 800 in 2.000 m pa so zaradi klimatskih značilnosti postala območja razvoja poletnega in zimskega turizma (glej grafično prilogo 2).
- V nižjih nadmorskih višinah Alp ima turizem relativno majhen pomen. Izjema so območja ob jezerih ali v izletniški coni večjih mest.
- Vpliv turizma na tradicionalno poselitev Alp je zelo različen. V območjih, kjer je prišlo do participacije širših slojev domačega prebivalstva v turizmu, je le-ta v glavnem vplival na ohranitev njihove socialne in gospodarske samostojnosti in s tem na obstoj in nadaljnji razvoj tradicionalnih naselij. V tistih predelih Alp, kjer se je turizem razvijal izven tradicionalnih naselij in brez sodelovanja domačega prebivalstva, pa je marsikje prišlo do polarizacije

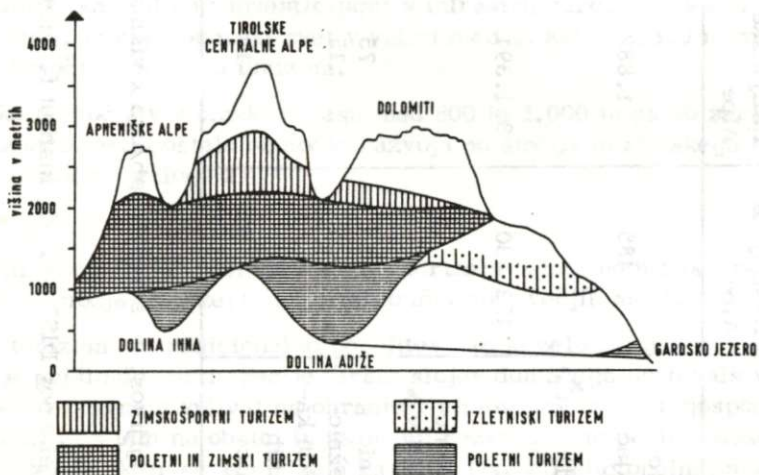
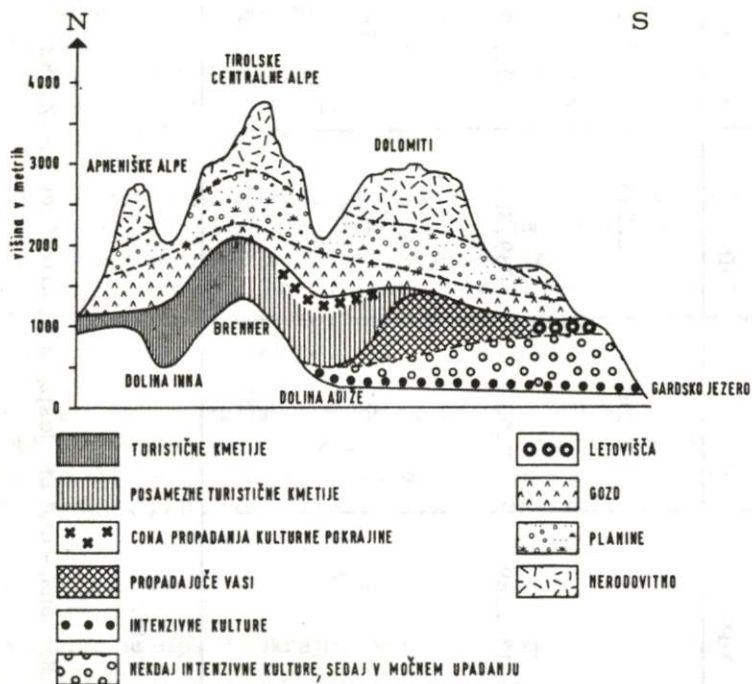
Tabela 3: Število, zmogljivost in struktura vzpenjač v letu 1979

	Avstrijske Alpe	Italijanske Alpe	Bavarske Alpe	Švicarske Alpe	Francoske Alpe	Slovenske Alpe	Alpe skupaj
Število vzpenjač	3.485	1.882	915	1.290	2.248	1.141	9.961
zmogljivost ^x vzpenjač v 1.000	453.830	331.391	130.689	23.933	339.303	20.139	1.299.285
delež zmogljivosti v %							
vlečnic	85	75	90	71	81	78	
sedežnic	11	15	6	9	13	19	
velikih kabinskih žičnic	4	10	4	20	6	3	

^x Zmogljivost = število oseb/ura x višinski meter

Prilagojeno po: DISP Nr. 65, Institut f. Orst-, Regional- und Landesplanung ETH Zürich, 1/1982

KMETIJSKA POKRAJINA IN TURIZEM profil preko Vzhodnih Alp

Prirajeno po: E. Lichtenberger, Innsbruck 1979

F.F.-Odd. za geografijo II-1985

med območji z nazadovanjem prebivalstva in naselitve nasploh ter območji s turističnimi "urbaniziranimi" naselji. To kažejo podatki o manjšanju gostote prebivalstva v nekaterih območjih ter hkrati o večanju gostote in nastajanju mestnih naselij na drugih območjih. Tako je na primer gostota prebivalstva v francoskem centralnem masivu celo pod 4 preb./km^2 , na Tirolskem pa kar 370 preb./km^2 .

- V območjih s poletno in zimsko turistično sezono, v katerih je privlačna agrarna pokrajina nujna podlaga za razvoj turizma, se kažejo težnje po ohranitvi kmetijske rabe. V višjih gorskih predelih nad zgornjo gozdno mejo pa turizem večinoma ni vplival na obstoj tradicionalnega kmetijskega gospodarjenja.
- V razvoju turističnih naselij se v naravno ugodnih območjih Alp kažejo težnje po vedno večji koncentraciji turistične superstrukture in infrastrukture in s tem po oblikovanju vedno večjih turističnih naselij, s podobno strukturo kot v neturističnih mestih. To pomeni nastajanje mestnega jedra z visoko gostoto turističnih ležišč, visokimi cenami zemljišč, visoko izrabo zemljišč, pa tudi s podobnimi problemi varstva okolja.
- Eden izmed najpomembnejših učinkov razvoja turizma v zadnjih letih je povpraševanje po počitniških stanovanjih raznih vrst. Pritisk na zemljišča, ki ga poraja ta oblika gradnje, je uspelo z ustrezno zakonodajo regulirati le v nekaterih območjih, zato se ta oblika še naprej širi in pomeni vedno bolj pomemben faktor preoblikovanja Alp, hkrati pa tudi izrazito problematičen.